

Гарафонова Ольга Іванівна,
доктор економічних наук, професор,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Ставнічук Віталій Володимирович,
аспірант Причорноморський
науково-дослідний інститут

Garafonova Olga, Doctor of Economics,
Professor, Kyiv National Economics University
named after Vadym Hetman,
<https://orcid.org/0000-0002-4740-7057>

Stavnychuk Vitaly, Postgraduate, Black Sea
Scientific Research Institute,
<https://orcid.org/0009-0001-6310-4582>

**АНАЛІЗ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
АГРОФОРМУВАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ
ANALYSIS OF THE STATE AND EFFICIENCY OF THE FUNCTIONING
OF AGROFORMATIONS UNDER MODERN CONDITIONS**

Гарафонова О. І., Ставнічук В. В. Аналіз стану та ефективності функціонування агроформувань у сучасних умовах. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 3. С. 233 – 237.

Garafonova O., Stavnychuk V. Analysis of the state and efficiency of the functioning of agroformations under modern conditions. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. Volume 7. № 3, pp. 233 – 237.

У статті обґрунтовано теоретичні основи розвитку агроформувань та їх вплив на розвиток сільських територій. Визначено, що функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах ринкових відносин є дуже складним і довгостроковим у фінансово-кредитному відношенні. Неналежа державна підтримка сільському господарству гальмує розвиток реформ і має невеликий досвід роботи в ринкових умовах, це все створює негативні тенденції розвитку сільського господарства країни. В результаті відбувається скорочення виробництва сільськогосподарської продукції та моральний знос основних фондів. Обґрунтовано, що пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в аграрному секторі є впровадження найбільш перспективних агротехнологій і на їх основі підвищення продуктивності виробництва з метою зниження собівартості одиниці продукції та посилення конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринку. Розроблено наукові пропозиції щодо перспективних напрямів та організаційних форм інтегрованих агропромислових формувань, які можуть бути успішними в умовах сучасних викликів і зазроз, а також задовольняти економічні та соціальні інтереси їх суб'єктів.

Ключові слова: агроформування, інновації, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, фінансово-кредитні відносини, експорт.

The article substantiates the theoretical foundations of the development of agricultural formations and their influence on the development of rural areas. It was determined that the functioning of agricultural enterprises in the conditions of market relations is very complex and long-term in financial and credit terms. Inadequate state support for agriculture, slows down the development of reforms and has little experience of working in market conditions, all this creates negative trends in the development of the country's agriculture. As a result, there is a reduction in the production of agricultural products and the moral wear and tear of fixed assets. The purpose of the article is to identify positive trends and restraining factors in the development of agricultural formations and their impact on the development of rural areas; identification of positive trends and restraining factors in the development of modern agrarian formations and their further development; development of scientific proposals regarding promising directions and organizational forms of agro-industrial formations that can be successful in the conditions of modern challenges and threats. The significant obstacle to the successful development and functioning of the agricultural sector in Ukraine is the imperfection of normative and legal measures regarding the country's agrarian policy. Therefore, it is necessary to prepare a legislative framework that will be able to protect the interests of agricultural producers by making changes to it. The specificity of the functioning of the organizational and legal mechanisms supporting the development of the agricultural sector of Ukraine today is the lack of full financial support for the laws that are being adopted. Non-implementation of adopted laws and other legal acts is already observed, that is, low executive discipline on the part of state authorities. It is substantiated that the priority direction of innovative activity in the agricultural sector is the introduction of the most promising agricultural technologies and, based on them, increasing productivity with the aim of reducing the unit cost of production and strengthening competitiveness on the domestic and global markets. Scientific proposals have been developed regarding promising directions and organizational forms of integrated agro-industrial formations that can be successful in the conditions of modern challenges and threats, as well as satisfy the economic and social interests of their subjects.

Keywords: agricultural formation, innovations, innovative development, competitiveness, financial and credit relations, export.

Вступ

Аграрний сектор завжди був пріоритетним напрямом розвитку економіки, оскільки від умов і перспектив розвитку сільського господарства залежить те, що забезпечує життя людини. Незважаючи на те, що Україна має сприятливі кліматичні умови та якісні земельні ресурси, розвиток сільського господарства в нашій країні не на найвищому рівні. Особливістю є висока

залежність від природно-кліматичних умов, це пояснюється землекористуванням, географічним розташуванням і родючістю.

Сільське господарство є важливою частиною економіки України. Завдяки впливу України на світ певною мірою вона забезпечує продовольчу безпеку нашої країни. Зважаючи на кліматичні умови та родючість землі, країна має багато переваг серед аграрних конкурентів в інших країнах, але для розвитку промисловості необхідно покращувати менеджмент, підвищувати конкурентоспроможність та застосовувати сучасні технології.

Тривала фінансова криза в сільському господарстві зробила сільськогосподарських товаровиробників неконкурентоспроможними учасниками аграрних ринків. Внаслідок цього агроформування не мали змоги забезпечити виробництво необхідною технікою, мінеральними добривами, засобами захисту рослин і тварин, пестицидами. Подальший розвиток аграрного сектору потребує додаткової ресурсної бази, а інтенсивні методи ведення господарства потребують все більших інвестицій. Одним із шляхів підвищення рівня сільськогосподарського виробництва є розвиток нових форм господарювання в аграрному секторі. Доцільність розвитку агроформувань, його значення в розвитку сільських територій враховувалися в роботах таких вітчизняних науковців, як, зокрема, А. Бурковська, О. Малій, М. Малік, О. Непочатенко, П. Саблук, Н. Правдюк, С. Халатур, Г. Черевко. Цими вченими обґрунтовані теоретичні та методичні підходи й можливі проблемні питання щодо створення та функціонування сучасних агроформувань.

Проблема формування агроформувань, пошук нових шляхів створення ефективного ринку праці шляхом подальшого вдосконалення механізму економічних відносин, захисту інтересів товаровиробників, соціальної адаптації умов праці та життя села потребує подальшого наукового дослідження.

Визначення мети та цілей дослідження

Метою статті є виявлення позитивних тенденцій і стримуючих факторів розвитку агроформувань та їх впливу на розвиток сільських територій; виявлення позитивних тенденцій і стримуючих факторів розвитку сучасних аграрних формувань; розробка наукових пропозицій щодо перспективних напрямів та організаційних форм агропромислових формувань, які можуть бути успішними в умовах сучасних викликів та загроз.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні основними агентами аграрного ринку України є виробники сільськогосподарської продукції, підприємства, що переробляють цю продукцію, а також організації, що надають послуги та реалізують сільськогосподарську продукцію.

Сільське господарство України потребує значної уваги з точки зору довгострокової ефективності. Високий рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції дає змогу розвиватися в умовах гострої конкуренції в аграрному секторі та впливає на рівень життя населення, вартість споживчого кошика та якість відтворення робочої сили в економіці України.

Становлення сільськогосподарських підприємств в умовах ринкових відносин є дуже складним і довгостроковим у фінансово-кредитному відношенні. Держава не надає належної підтримки сільському господарству, гальмує розвиток реформ і має невеликий досвід роботи в ринкових умовах. Все це несе в собі негативні тенденції. В результаті скорочено виробництво сільськогосподарської продукції та моральний знос основних фондів. Сільськогосподарська продукція значно зміцнилася за часи незалежності України та продовжує зростати на світовому ринку, розвивається експортний потенціал аграрного сектору.

Після вступу нашої країни до ЄС для нас відкрилася б зона вільної торгівлі з країнами ЄС та з'явилися б нові можливості для інтеграції у світовий ринок, відбудови аграрного сектору та виведення вітчизняної агропродукції на європейський ринок. Сьогодні значна частина аграрного потенціалу України знищується, оскільки внутрішня ситуація в нашій країні нестабільна.

Одним із ключових заходів України є підтримка аграрного сектору та підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції, надання країні потужних можливостей для виходу на світовий аграрний ринок. Також необхідно переосмислити всі галузі та галузі сільського господарства. Стосовно розвитку сільського господарства Київської області зазначимо, що область потребує максимального відновлення ресурсів, щоб у скрутний час вітчизняні товари та послуги могли вийти на ринки інших країн, де є жорстка конкуренція.

Важливу роль у сільському господарстві відіграє формування кластерів. Кластерно-локальні мережі територіально-виробничих систем є джерелом і елементом забезпечення високого рівня та якості життя населення, економічного зростання та сталого розвитку територій. Центральні, південні та східні регіони України формують високоефективні зерно-олійні кластери [2].

У сучасному світі військового протистояння та економічної кризи сільське господарство серед інших галузей демонструє позитивну динаміку. На думку експертів, Україна зможе збільшити свій експортний потенціал, особливо за рахунок сільськогосподарської продукції. Як відомо, Статут України з ЄС, який набув чинності 1 листопада 2014 року, вже дає позитивні результати. Одностороннє застосування взаємних торговельних пільг дозволило безперешкодно потрапляти вітчизняним товарам на ринок ЄС. Незважаючи на загальну нестабільну ситуацію в Україні, позитивний результат переважить довгострокову перспективу. Особливо це стосується сільськогосподарської продукції. Після скасування тарифів та інших бар'єрів, які сильно обмежували пропозицію, зерно швидко потрапило на європейський ринок. Більшість експертів вважає, що це стане першим кроком до економічного зростання України та глобальної інтеграції до Європейського Союзу.

Добре попрацювало і Мінагрополітики України, яке виявилось найдинамічнішим щодо змін. Представники відповідних міністерств довго, але ефективно працювали над створенням єдиної законодавчої бази відповідно до норм ЄС. Вихід на нові, глобальні за обсягом ринки дозволить українській продукції досягти вищої конкурентоспроможності за якістю. Незважаючи на те, що сільськогосподарська продукція має унікальний «вічний» попит.

Дані офіційної статистики засвідчили, що найбільш розповсюдженою організаційно-правовою формою сільськогосподарських підприємств є фермерське господарство. У 2019 році в Україні нараховувалось 32,5 тис. фермерських господарств, що складало 66,9% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

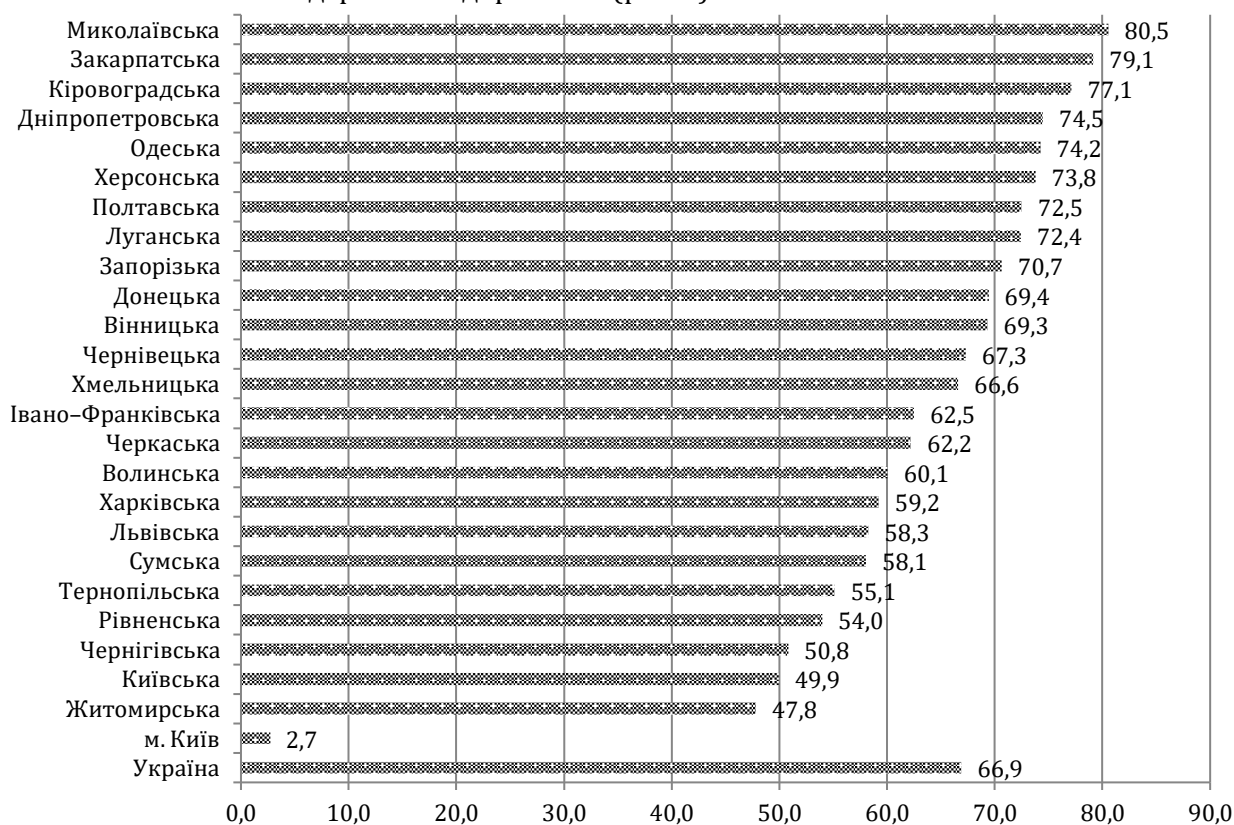

Рис. 1. Питова вага фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств за регіонами України у 2019 р., %.

**Розраховано за даними Державного комітету статистики*

У 2019 р. за кількістю та часткою зайнятих беззаперечним лідером були суб'єкти господарювання, які вирощували рослинну сировину. Питова вага зайнятих у цих суб'єктах складала 81,7%. Другими, за часткою зайнятих, були суб'єкти господарювання у сфері виробництва сировини тваринного походження – 13,7%. Така концентрація зайнятих ще раз підтверджує пріоритетність та переважаючий розвиток рослинництва в сільському господарстві України на нинішньому етапі його розвитку [6].

Попит на сільськогосподарську продукцію на світовому ринку високий, і Україна має можливість зайняти важливе місце на цьому ринку. Вже з початку нинішнього маркетингового сезону темпи експорту зерна з України вражають.

Експерти зазначають більше проблем, особливо тих, що стосуються регулювання ринку. За останні десятиліття Україна стала надійним нетто-експортером зерна, збільшивши свій експортний потенціал. Це означає, що формування внутрішньої ціни на зерно в нашій країні значною мірою зумовлене кон'юнктурою світового ринку. У всьому світі відставання основних зернових культур стабільно зростає в останні роки через збільшення загального збору врожаю, що впливає як на внутрішні ціни на зерно, так і на прибутки виробників.

Ще однією проблемою є втрати зерна під час жнив, що пов'язано з відсутністю автотранспорту та своєчасного вивезення продукції з полів.

На думку експертів, уряд України досяг значних результатів у роботі з дерегуляції аграрного ринку. Однак цей процес має тривати. Тому необхідно оптимізувати логістику перевезень сільськогосподарських вантажів, створити ефективну систему уникнення ризиків, удосконалити процедури сертифікації насіння тощо [5].

Що стосується земельних відносин, то питання становлення ринку землі в Україні ще до кінця не вирішене.

- Місце землі в системі господарського колообігу не визначено.
- Не створено належних умов для здійснення громадянами права власності на землю.
- Необхідно покращувати інфраструктуру ринку землі.

Необхідно звернути увагу на розвиток господарства. Статистика показує, що в Україні спостерігається тенденція до зменшення кількості фермерських господарств, тому держава повинна вживати заходів, які сприятимуть збільшенню кількості таких господарств. Найголовнішою проблемою при створенні фермерського господарства є відсутність початкового капіталу, на якому можна побудувати добре функціонуюче виробництво. Усунути цю проблему можна шляхом надання підприємцям вигідних кредитів. Необхідно забезпечити реалізацію всієї виробленої сільськогосподарської продукції за вигідними цінами. Це створює умови для того, щоб господарства мали можливість змінити технологічну базу на більш сучасну [4].

Сьогодні фінансово-економічна підтримка в аграрному секторі в основному здійснюється через комплексні програми, кожна з яких спрямована на підвищення ефективності виробництва та прибутковості товаровиробників. Водночас, через брак фінансування з державного бюджету України 80% цієї підтримки відбувається за рахунок сприятливої податкової політики, у формі непрямих промислових субсидій.

Суттєвою перешкодою для успішного розвитку та функціонування аграрного сектору в Україні є недосконалість нормативно-правових заходів щодо аграрної політики країни. Тому необхідно підготувати законодавчу базу, яка зможе захистити інтереси сільгоспвиробників шляхом внесення змін до неї. Специфікою функціонування організаційно-правових механізмів підтримки розвитку аграрного сектору України сьогодні є, з одного боку, відсутність повноцінного фінансового забезпечення законів, що приймаються. Вже зараз спостерігається невиконання прийнятих законів та інших нормативно-правових актів, тобто низька виконавча дисципліна з боку органів державної влади [4].

Важливу роль повинна відігравати інноваційна діяльність. Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в аграрному секторі є впровадження найбільш перспективних агротехнологій і на їх основі підвищення продуктивності виробництва з метою зниження собівартості одиниці продукції та посилення конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринку.

Окрім надійного забезпечення громадян якісними, безпечними та доступними продуктами харчування аграрний сектор України, безсумнівно, може зробити вагомий внесок у забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Подальше входження у світовий економічний простір, активізація процесу глобалізації та лібералізація торгівлі вимагають адаптації до нових умов, що постійно змінюються, а отже, подальшого вдосконалення аграрної політики.

Аграрний сектор України, виробничий потенціал якого значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є, з одного боку, тією ланкою, яка може стати локомотивом розвитку економіки країни та її ефективною інтеграції у світовий економічний простір. З іншого боку, зростання доходів сільського населення, зайнятого в аграрному господарстві, яке становить понад третину всього населення країни, забезпечує мультиплікативний ефект для розвитку інших секторів економіки країни. Україна постійно розширює території експорту сільськогосподарської продукції, нарощуючи швидкість і обсяги поставок на зовнішні ринки. За останні роки він вийшов на ринки Японії, Тайваню, Швейцарії, ОАЕ та Південної Африки. Також зростає експорт сільськогосподарської продукції до країн ЄС.

Аграрний комплекс України є одним із ключових наповнювачів бюджету. Як наслідок, сільське господарство залишається однією з основних експортних галузей України.

В Україні спостерігається позитивна динаміка зовнішньої торгівлі, особливо щодо експорту. Високий рівень сільськогосподарського виробництва відкриває перед вітчизняними товаровиробниками можливість для збільшення експорту сільськогосподарської продукції. В 2020 р. експортується понад 98% ріпаку, 90% соняшникової олії та 50% кукурудзи та сої. За останні роки Україна посідає лідируючі позиції за світовим експортом, це стосується соняшникової олії (1 місце) та зернових: кукурудзи (3 місце), ячменю (4 місце) та пшениці (6 місце) [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Без ефективної національної програми розвитку вітчизняний агросектор функціонує здебільшого за рахунок природних переваг України. Наявні ресурси помітно скорочуються, а інвестиційні потоки дуже мінімальні з огляду на економічну та політичну нестабільність країни. Ситуацію можна змінити за рахунок ефективних інноваційних проєктів, які вигідні інвесторам і зберезуть потенціал природи. Сучасні економічні реалії змушують нас обирати альтернативи, які використовують обмежені ресурси. Деякі блага, які лише півстоліття тому були суспільними благами і не мали заміної вартості, сьогодні стали економічними благами. Перш за все, це чисте довкілля. Пошук різних шляхів розвитку виробництва створює уявлення про необхідність інноваційної реконструкції. У глобальній економіці життєві цикли продукції стають все коротшими. Однак ці тенденції лише опосередковано впливають на аграрний сектор. Тому що продукція традиційна і незмінна. Ефективність – економічна категорія, що відображає зв'язок між отриманими результатами та використаними для їх досягнення ресурсами.

В процесі теоретичного обґрунтування та практичної реалізації концепції формування та розвитку агроформувань доцільно застосовувати комплексні дослідження щодо виявлення оптимального поєднання різних видів сільськогосподарського виробництва. Це може забезпечити дотримання умов конкуренції, і, з одного боку сприятиме швидшому та ефективнішому розвитку територіальної громади, а з іншого – стане основою для забезпечення підприємствами сталого розвитку країни.

Список літератури

1. Бурковська А.В. Розвиток інтеграційних процесів як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції. *Економіка АПК*. 2013. № 12. С. 106–109.
2. Правдюк Н. Л. Аналітичне забезпечення антикризового управління агроформувань. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 33 - 44. DOI://sioi.org/10.32317/2221-1055.202002033
3. Черевко Г.О., Колодій А.В. Агробізнес в Україні: шанси і загрози. *Аграрна економіка*. 2012. Т. 5. № 3–4. С. 3–9.
4. Пархоμεць М.К., Гудак В.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 256 с.
5. Халатур С. М., Бровко Л. І., Моруґа Т. О. Методологія оцінки ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських. *Економіка та держава*. 2017. № 12. С. 56-60.
6. Правдюк Н. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств: обліковий аспект. *Облік і фінанси*. 2016. № 4. С. 69–79.
7. Алескерова Ю. Державне регулювання фінансових процесів в агропромисловому комплексі. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 209–214.
8. Usykova O., Pravdiuk N., Skrypnyk M. Mechanism of economic processes self-organization at the enterprise. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. № 1(28). P. 302-312.

References

1. Burkovs'ka, A.V. (2013). «The development of integration processes as an important condition for the formation of an effective market for agricultural products». *Ekonomika APK*. no. 12, pp. 106–109.
2. Pravdiuk, N. L. (2020). «Analytical support of anti-crisis management of agricultural formations». *Ekonomika APK*. no. 2, pp. 33 - 44. DOI://sioi.org/10.32317/2221-1055.202002033
3. Cherevko, H.O., Kolodij, A.V. (2012). «Agricultural holdings in agribusiness of Ukraine: chances and threats». *Ahrarna ekonomika*. Vol. 5, no. 3–4, pp. 3–9.
4. Parkhomets', M.K., Hudak, V.V. (2014). *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm zabezpechennia dokhidnosti sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, praktyka*. [Organizational and economic mechanism of ensuring the profitability of agricultural enterprises: theory, methodology, practice]. TNEU. Ternopil'. Ukraine.
5. Khalatur, S. M., Brovko, L. I., Moruha, T. O. (2017). «Methodology for assessing agricultural liquidity and solvency». *Ekonomika ta derzhava*. no. 12, pp. 56-60.
6. Pravdiuk, N. (2016). «Agricultural receipts as an alternative form of lending to agricultural enterprises: accounting aspect». *Oblik i finansy*. no. 4, pp. 69–79.
7. Aleskerova, Yu. (2016). «State regulation of financial processes in the agro-industrial complex». *Prychornomors'ki ekonomichni studii*. Issue 11, pp. 209–214.
8. Usykova, O., Pravdiuk, N., Skrypnyk, M. (2019). Mechanism of economic processes self-organization at the enterprise. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. no.1(28). pp. 302-312; URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i28.163030>.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2022 р.